

[Historikova práce]

88-181 – 88-183

Pekař píše: „V té chvíli dopustila se vláda krále Matyáše osudové chyby. Zakázala spěšně květnový sjezd (...) Chyba vlády byla v tom, že zakazovala energicky něco, co zákonem z r. 1609 bylo dovoleno. (...) Chyba byla dále v tom, že Vídeň nepostihla (nebo chtěla ignorovati), že horlivější evangelíci jsou vládním výkladem Majestátu opravdu pobouřeni. Zákon z r. 1609 poskytoval ovšem možnost slušného a spravedlivého rozřešení v rodícím se konfliktu i v tomto případě: stanovil... Ku podivu nikdo na toto východisko nepomyslel.“

Podle Pekařova soudu byla tedy chyba tam, kde ji nikdo ze současníků nebo alespoň z výrazných postav obou stran neviděl. Vyjdeme-li ze situace, která vznikla tím, že v arcibiskupském městěku Hrobec a v klášterním benediktinském městě Broumově dala církevní vrchnost pobořit nebo zavřít nově postavené luteránské kostely (ovšem i tuto situaci je nutno i vidět i hodnotit!), pak můžeme říci, že to byla nejenom výzva ve smyslu vyzyvatelů, nýbrž výzva oběma stranám. Pekař vidí chybu především na straně vlády, ale naznačuje, že také evangelíci nesprávně situaci hodnotili a výzvu tedy slyšeli špatně, neboť si chybně „slibovali větší prospěch z rozvinutí zápasu“ (vše *Bílá hora*, s. 7–9). Nehodlám se tu nikterak dotýkat podstaty věci, ale chci jen upozornit na to, že metoda takového přístupu k historickým událostem, která jim rozumí jako odpovědi na výzvu doby či situace, je ve skutečnosti starší než Toynbee, a ovšem i starší než Pekař. Toynbee dal té metodě jen vhodné jméno a vhodné termíny a užíval jí možná vědoměji, tím i pod větší kontrolou reflexí, a vůbec jí možná dal teprve povahu přemýšlené metody. Pekař tu vyhovuje Rádlovi pořadavku, že historik má hodnotit správnost činů.

Rádl má pravdu, když říká, že „historik má všechny činy lidské měřiti měřítkem správnosti“ (4828, *O smysl našich dějin*, 1925, s. 13), nebo že „historik musí býti soudcem dobrého a zlého a dáti uznání vládě spravedlnosti ve svém království ducha, jehož on je pánem“ (003, *Národnost jako vědecký problém*, 1929, s. 36). Nejde jen o to, že to je jeho mravní, jeho lidská povinnost. Je to jediná cesta, jak může minulé události a jednání dávných lidí vůbec pochopit, jak se jim může přiblížit. Je základním omylem se domnívat, že se musí vzdát každé své subjektivity, aby tam do cizích dějů nevnášel sebe. Je to stejný omyl, i když méně nápadný, než kdyby někdo jen prohlížel a popisoval partituru a zapřísahal přitom hudebníky, jen aby proboha nezkoušeli skladbu zahrát, neboť tak by do ní vnášeli svou subjektivitu, zvuk svých nástrojů, svou techniku hry a svůj přednes. Samozřejmě můžeme srovnávat různé způsoby, jak je skladba provedena, ale bez hráčů, kteří na sebe ten úkol vezmou a do hry se vloží, aby skladbu oživil, aby ji nechali zaznít tím, že ji sami zahrají, to prostě není možné. Hráči nesmějí nechat vystupovat jen jednotlivé noty od sebe tak odděleně, jak jsou odděleny na papíře, nesmějí zůstat jen u reprodukce not, ale musí pochopit skladbu, dílo samo, tedy nejen autora. Stejně tak není úkolem historika pouze vnikat do soukromí a do nitra jednotlivých jednajících osob, dohadovat se jejich motivů a záměrů apod., ale musí pochopit jejich dílo, a to znamená společné dílo řady lidí, mnoha lidí, někdy celé generace, celého národa, celé společnosti, celé epochy. Může se mýlit, jeden historik se může ve svém pochopení a ve své interpretaci lišit od jiného, ale i to můžeme srovnávat a posuzovat.

Historik není a nemůže být nezaujatým divákem, pohlížejícím na uplynulé děje jen z distance, z povzdálí, z ochozů a z tribuny. Dobrý historik musí vejít mezi zápasící a postavit se s nimi na jednu stranu nebo proti nim na stranu druhou, eventuálně si to musí rozdat se všemi a ukázat, jak to podle jeho nejlepšího vědomí a svědomí měli chápat oni a jak měli jednat, jak by jednal on a jak by to

bývalo správné jednat. Neví-li to, není-li schopen sám za sebe rozhodnout, tak buď situaci dost hluboce nerozumí (a v tom se možná podobá těm, kdo tehdy žili a do té situace byli postaveni), anebo není na svou práci ani dost připraven všeobecně, tj. sám u sebe se nedovedl rozhodnout, co je dobré a co špatné. Rádli tuto angažovanost historikovu pro minulé děje a v nich, uvnitř těchto minulých dějů charakterizuje následovně: „historik musí býti zaujat smyslem událostí, musí věřit, že pravdě patří vítězství, musí litovat nešťastných a odsuzovat násilníky“ (003, *Národnost jako vědecký problém*, s. 36). Žádný historik nemůže dost věrně ukázat na utrpení lidské, jestliže je nedovede pocítit jakoby na sobě, na své kůži. Rádli zase říká: „Nikdo neporozumí bídě lidské, kdo ji nechce odpomoci.“ (003, dtto, s. 37). Pamatujme, oč tu jde: nikoliv o morální výzvu, nýbrž o noetický princip. Kdo není proti bídě, kdo ji nechce odstranit, kdo nechce nespravedlivost a křivdu napravit, koho pobuřuje, že násilníci tlačí a tupí ubohé, ten nikdy nevstoupí do světa skutečných dějin, protože v dějinách právě o to jde, aby ustalo týrání a potlačování slabých a nevinných, aby byla zastavena svévole a nadutost mocných a aby se dostalo všem spravedlnosti a práva. To je smysl dějin, ne to, že se děje opak.